

Ako sa svetové dedičstvo môže stať svetovým

J. Liptay: How World Heritage Can Become World's. Život. Prostr., Vol. 30, No., 183–186, 1996.

Cultural and natural heritage is necessary to be protected not only at the national level but also from the international viewpoint, especially in economically poor countries. So a demand arises for inventory of those important values of our planet that need protection. Therefore in 1972 UNESCO on its General conference in Paris accepted the Convention about protection of the World cultural and natural heritage. On its basis the member states of the convention can suggest cultural and natural values into "List of world cultural and natural heritages. The decision on registration into the list is carried out by the Committee for world heritage elected from the representatives of the member states. The board decides on the basis of established criteria with the help of experts especially from international non-governmental organizations ICCROM, ICOMOS and IUCN. At the same time the board establishes how the resources of "Fund of world heritage" will be used. This fund is created by compulsory dues of member states, as well as by other sources. In 1995 on the List of world heritage there have been 440 localities, among them 4 ones from Slovakia. Except the possibility to get an international help, the registration to the list means an increased interest in the given locality which in its turn means an increase of tourism and economic prosperity. So also the chances for permanent protection of particular world cultural and natural values grow.

Besnenie II. svetovej vojny sa nevyhlo ani kultúrnym pamiatkam. Zničené boli nielen mnohé solitéry, ale aj celé historické mestá (Varšava, Drážďany, Berlín, Coventry). Napriek obrovskému úsiliu sa niektoré objekty a mestá obnovujú dodnes, iné zostali ako memento v troskách, mnohé hodnoty však ľudstvo nenávratne stratilo. Aj z týchto dôvodov mnoho odborníkov zameralo svoje úsilie na vytvorenie mechanizmov, ktoré by mohli zabrániť škodám na pamiatkach počas vojnových konfliktov (aj keď vieme, že tento druh ochrany môže zaručiť iba mier). Preto r. 1954 prijalo UNESCO v Haagu *Dohovor o ochrane kultúrnych hodnôt počas ozbrojeného konfliktu*. Nebol to však až tento dohovor, ktorý nastolil otázku, čo vlastne treba z celosvetového hľadiska chrániť. Už dávno predtým vznikali iniciatívy na vykonanie inventarizácie ojedinelých kultúrnych hodnôt našej planéty. A keďže ohrozenie prírody je čoraz intenzívnejšie, zároveň sa objavili aj snahy chrániť svetové unikáty prírodného bohatstva. Mnohé vyspelé krajiny si naliehavejšie uvedomili, že kultúrne a prírodné hodnoty viac a viac ohrozujú nielen bežné príčiny rozpadu, ale najmä sociálne a ekonomické zmeny. Bolo zrejmé, že ochrana kultúrneho a prírodného dedičstva na národnej úrovni

je nedostatočná, predovšetkým v chudobných krajinách, pričom v mnohých prípadoch práve ony zdedili hodnoty najcennejšie. Ochrana tohto bohatstva sa tak stala nevyhnutnou, bez ohľadu na jeho vlastnícke vzťahy, čo však možno robiť iba organizovaným spôsobom a na medzinárodnej úrovni. Preto po mnohých návrhoch a diskusiách prijala Generálna konferencia UNESCO na svojom 17. zasadaní r. 1972 v Paríži *Konvenciu o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva*.

Konvencia na ochranu kultúrneho a prírodného dedičstva

Všetky členské štáty UNESCO sa zhodli na tom, že kultúrne a prírodné dedičstvo je nielen neoceniteľným a nenahraditeľným bohatstvom každého národa a štátu, ale aj ľudstva ako celku. Strata, spôsobená zničením ktorejkoľvek z týchto hodnôt, znamená ochudobnenie všetkých národov sveta. Konvencia zabezpečuje ochranu takého kultúrneho a prírodného bohatstva, ktoré má výnimočnú univerzálnu hodnotu. Nejde teda o ochranu všetkého zaujímavého, dôležitého a cenného, ale o výber tých hodnôt, ktoré sú z medzinárodného a celosvetového

Baalbeck

ho hľadiska výnimočné. Tieto hodnoty sú definované súborom kritérií tak pre kultúrne, ako aj prírodné dedičstvo.

- **Za kultúrne dedičstvo** sa považujú diela architektúry, monumentálneho sochárstva a maliarstva, prvky alebo štruktúry archeologickej povahy, staré jaskynné sídla a kombinácie prvkov, ktoré majú výnimočnú svetovú hodnotu z hľadiska histórie, umenia alebo vedy. Ďalej sú to skupiny izolovaných alebo integrovaných budov, ktoré pre svoju architektúru alebo polohu v krajine majú z hľadiska histórie, umenia a vedy výnimočnú svetovú hodnotu, ako aj sídla výnimočné z historického, estetického, etnografického alebo antropologického hľadiska.

- **Za prírodné dedičstvo** sa považujú prírodné pamiatky fyzickej alebo biologickej formácie výnimočnej hodnoty, geologické a fyziografické lokality a presne vymedzené zóny, ktoré sú sídlom ohrozených živočíchov alebo rastlinných druhov výnimočnej svetovej hodnoty, ako aj prírodné oblasti, alebo presne vymedzené časti prírody výnimočnej svetovej hodnoty z hľadiska vedy alebo prírodnej krásy.

Zoznam svetového kultúrneho a prírodného dedičstva

Lokality, vybrané a schválené podľa týchto kritérií, zapisujú sa do Zoznamu svetového kultúrneho a prí-

rodného dedičstva. Jednotlivé lokality identifikujú, vymedzujú a navrhujú štáty, ktoré prijali túto konvenciu. Keďže ich členstvo je viazané aj na platenie príspevku do Fondu svetového dedičstva, mnohé krajiny túto konvenciu doteraz neratifikovali. Zaujímavý paradox je v tom, že do Zoznamu svetového dedičstva (ďalej len Zoznamu) nie sú zapísané unikátne lokality výnimočnej svetovej kultúrnej a prírodnej hodnoty iba preto, lebo sa nachádzajú na území štátu, ktorý nie je členom konvencie. Takýmto štátom bolo až do r. 1991 aj bývalé Československo. Pred ratifikáciou konvencie sa o zápis do Zoznamu nemohla uchádzať ani historická Praha, čo z odborného hľadiska znie takmer neveriteľne.

Výbor svetového dedičstva

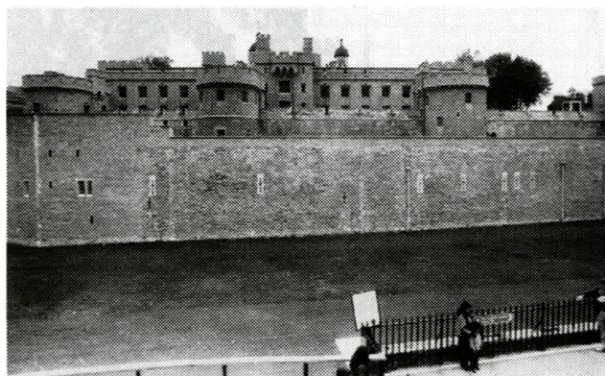
Podľa konvencie pôsobí od r. 1976 Výbor svetového dedičstva (ďalej výbor). Jeho úlohou je stanoviť na základe nominácií príslušných štátov kultúrne a prírodné lokality výnimočnej univerzálnej hodnoty, ktoré podľa konvencie majú byť chránené a uviesť ich do Zoznamu. Úlohou výboru je aj monitorovať stav ochrany týchto lokalít, v naliehavom prípade môže rozhodnúť o tom, ktoré z nich majú byť zaradené do *Zoznamu svetového dedičstva v ohrození*. Výbor tiež stanovuje, akým spôsobom a za akých podmienok sa čo najvhodnejšie využijú zdroje Fondu svetového dedičstva na pomoc členským štátom pri záchrane najhodnotnejších lokalít svetového dedičstva. Výbor má 21 členov, volených na Generálnej

konferencii UNESCO z členských krajín konvencie, pričom vždy tretinu členov na nasledujúcej konferencii nahradia noví. Rotácia členov zabezpečuje pomerne zastúpenie rôznych regiónov a kultúr sveta. Platí však zásada, že člen výboru nemôže hlasovať za návrh, ktorý predkladá jeho krajina. V takom prípade môže iba odpovedať na otázky ostatných členov. To je aj úlohou zúčastnených zástupcov krajín, ktoré nemajú členov vo výbore, ale predkladajú nominácie na zaradenie lokalít do zoznamu.

Výbor si plne uvedomuje, že jeho rozhodnutia musia byť odôvodnené čo najobjektívnejšie a najvedeckejšie, že akékoľvek hodnotenia sa musia vykonať veľmi dôkladne a zodpovedne. Preto sa na jeho rokovania pravidelne prizývajú zástupcovia Medzinárodného centra pre štúdium ochrany a reštaurovania kultúrnych hodnôt (ICCROM), ktoré má sídlo v Ríme, reprezentanti Medzinárodnej rady pre pamiatky a sídla (ICOMOS) a Medzinárodnej únie pre ochranu prírody (IUCN). Zástupcovia ďalších medzinárodných mimovládnych vedeckých a kultúrnych organizácií sa môžu na žiadosť niektorej členskej krajiny tiež zúčastniť na rokovaní výboru. Prizvaní odborníci majú možnosť jednotlivé návrhy odborne podporiť a obhajovať, nemajú však právo hlasovať. Hlavnými odbornými spravodajcami sú experti, ktorí v príslušných krajinách priamo na mieste jednotlivé návrhy špeciálne študujú a posudzujú. Sú to vybraní odborníci, ktorých za oblasť kultúrneho dedičstva navrhuje ICOMOS a za oblasť prírodného dedičstva IUCN. Experti majú byť pri hodnotení čo najprísnejší a hodnotené dedičstvo majú porovnávať s rovnakými alebo podobnými typmi lokalít vo svete.

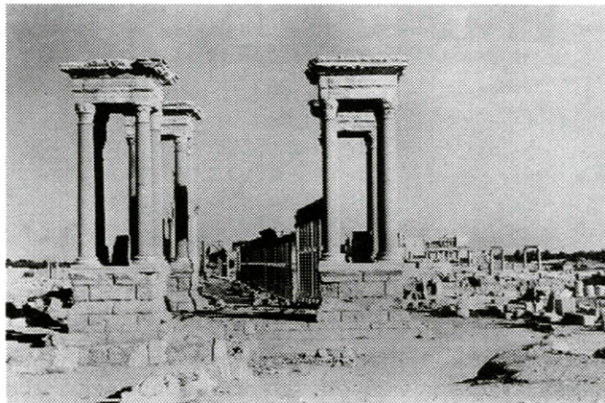
Za uplynulých dvadsať rokov bolo do Zoznamu zapísaných množstvo lokalít, ktoré reprezentujú rôznorodosť kultúrnych a prírodných hodnôt vo všetkých kútoch sveta. V r. 1995 bolo na tomto zozname 440 lokalít kultúrneho a prírodného dedičstva a lokalít zmiešaného typu. Výrazne prevláda kultúrne dedičstvo, kde sú už aj lokality zo Slovenska. Banská Štiavnica s okolitými technickými pamiatkami, Spišský hrad s pamiatkami okolia a Vlkolínec sa zaradili medzi svetové unikáty, akými sú napríklad aténska Akropola, Persepolis, Baalbeck, Teotihuacan, Altamira, Stonehenge, Benátky, Florencia, Dubrovnik, Krakov, Toledo, egyptské pyramídy, Veľký čínsky múr, Tadž Mahal, Versailles, Tower, Machu Pichu a mnohé ďalšie.

Zápisom do Zoznamu sa lokality svetového dedičstva stávajú predmetom zvýšenej ochrany. Každý členský štát konvencie berie na seba zodpovednosť, že pre záchranu lokalít svetového významu na svojom území urobí všetko, čo je v jeho silách a možnostiach. Ak to bude treba, zabezpečí aj nevyhnutnú medzinárodnú finančnú, umeleckú, vedeckú a technickú pomoc a spoluprácu. Zároveň sa zaväzuje prijať zásadnú líniu

Tower

Palmíra

Buchara

Radnica v Lübecku

s cieľom dať kultúrnemu a prírodnému dedičstvu primeranú funkciu v živote spoločnosti a otázky jeho ochrany zahrnúť do komplexných plánov rozvoja krajiny. Štát má prijať potrebné legislatívne, vedecké, technické, administratívne a finančné opatrenia na inventarizáciu, ochranu, obnovu, prezentáciu a využitie tohto dedičstva. Preto zriaďuje organizácie a služby, ako aj výchovné a vedecké pracoviská. Členské štáty Konvencie sa zaviazali na jednej strane poskytovať na požiadanie pomoc iným štátom, na druhej strane nepodnikať nič, čo by mohlo ohroziť kultúrne a prírodné hodnoty na území iných štátov konvencie. Zmyslom Konvencie je vytvoriť ucelený systém medzinárodnej spolupráce a podpory členských štátov v ich úsilí identifikovať a chrániť svetové dedičstvo.

Fond svetového dedičstva

Na podporu zámerov konvencie bol zriadený "Fond svetového dedičstva" (ďalej len fond). V súlade s finančnými zásadami UNESCO zdrojmi fondu sú najmä povinné a dobrovoľné príspevky členských krajín

konvencie, príspevky iných štátov, UNESCO a ďalších organizácií OSN, príspevky verejných alebo súkromných darcov, úroky fondu, výnosy zo zbierok alebo podujatí, ako aj z ďalších príspevkov schválených výborom. Prostriedky z tohto fondu sa môžu použiť iba na účely záchrany svetového dedičstva podľa rozhodnutia výboru. Finančná pomoc môže mať formu úhrady odborných štúdií, vyslania expertov, školenia pracovníkov, poskytnutia zariadení a techniky, pôžičiek, a len vo výnimočných prípadoch aj špeciálnych dotácií, ktoré sa nemusia splácať. Platí však základné pravidlo, že iba časť nákladov sa hradí z fondu, hlavným podielom prispieva štát, ktorý žiada o medzinárodnú finančnú pomoc. Okrem prostriedkov z tohto fondu možno na záchranu svetového dedičstva využívať aj zdroje ďalších medzinárodných finančných organizácií, napr. bánk alebo Svetového pamiatkového fondu (WMF), prípadne rôznych nadácií. Ďalšou možnosťou je aj technická pomoc Rady Európy, ktorú využíva napr. aj Banská Štiavnica. Pre túto formu pomoci platia osobitné pravidlá, schválené orgánmi Rady Európy. V prípade živelných katastrof a náhleho ohrozenia lokalít svetového dedičstva môže príslušný štát požiadať o pomoc v núdzi. Žiadosť o takúto naliehavú pomoc sa zasiela okamžite na sekretariát Výboru svetového dedičstva.

Nielen priama finančná pomoc z fondu alebo z iných zdrojov, ale už samotné zaradenie lokality do Zoznamu je veľkým prínosom pre príslušného vlastníka, mesto alebo štát. Lokality, označené symbolom štvorca v kruhu, ktorý je oficiálnym emblémom svetového dedičstva, stávajú sa vyhľadávané návštevníkmi. Zvýšeným záujmom turistov sa rozširuje cestovný ruch, čím rastú aj tržby a stúpa prosperita príslušných lokalít a miest. Mnohé významné cestovné kancelárie zostavujú svoje ponuky aj podľa zoznamu svetového dedičstva. Vzrastajúcou návštevnosťou týchto výnimočných svetových hodnôt sa podporuje záujem aj o ďalšie pamiatky a prírodné krásy, čím vo všeobecnosti stúpa záujem verejnosti o ochranu kultúrneho a prírodného dedičstva. Tým sa zvyšuje aj tlak na príslušných predstaviteľov a funkcionárov, aby venovali záchrane týchto hodnôt viac pozornosti a prostriedkov. V konečnom dôsledku rastú tak šance na ich celkovú záchranu a pretrvanie do budúcnosti.

